УДК 378.1
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-39

Наталія ВЕРЕСОЦЬКА,
orcid.org/0000-0001-6778-9892
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії і методики
технологічної освіти та комп'ютерної графіки
Державного вищого навчального закладу
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
(Переяслав, Київська область, Україна) veresotscka@ukr.net

Оксана ПИЛЬТЯЙ,
orcid.org/0000-0003-2949-5812
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри теорії і методики
технологічної освіти та комп'ютерної графіки
Державного вищого навчального закладу
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
(Переяслав, Київська область, Україна) piltyaj@ukr.net

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури досліджено різні способи тлумачення понять: «діяльність» та «позакласна робота». Розглянуто різні аспекти тлумачення змісту категорії «художньо-технічна діяльність», визначено основні методи з'ясування сутності поняття «технічна діяльність» у контексті трудового навчання. Проаналізовано погляди сучасних дослідників на організацію позакласної художньо-технічної діяльності учнів на уроках трудового навчання. Виявлено основні шляхи формування готовності майбутніх учителів технологій до роботи з учнівською молоддю в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю. У статті розглядається використання інформаційно-комунікаційних технологій під час організації позаурочної діяльності учнів, які містять потужний потенціал для мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів; на активному впровадженні сучасних технік художнього оброблення конструкційних матеріалів. Розкрито основні компоненти художньо-технічна діяльність майбутніх учителів технології засобами декоративно-ужиткове мистецтва при формуванні творчої особистості студентів технологічної освіти. Розглянуто організаційно-педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів технологій до організації і здійснення позаурочної художньо-трудової діяльності учнів. Досліджено розвиток особистості творчої позаурочної діяльності учнів на уроках технологій з урахуванням їх індивідуальних особливостей, стану здоров'я, потреб суспільства. Розглянуто комплекс форм і методів навчання позаурочної художньо-трудової діяльності учнів, які цілеспрямовано впливають на розвиток педагогічної креативності – творчі конкурси, індивідуальні завдання творчого характеру, аукціони педагогічних ідей, участь у студентській олімпіаді з трудового навчання, колективні творчі справи, конкурси педагогічної майстерності, вивчено життєвий шлях та творчість видатних педагогів, які досліджували методику розвитку творчого мислення в процесі вивчення трудового навчання. Розглянуто комплекс профорієнтаційної роботи, яку необхідно проводити на етапі навчання учнів у закладах загальної середньої освіти як із потенційними студентами.

Ключові слова: *позаурочна художньо-технічна діяльність, позаурочна діяльність, художньо-технічна діяльність, декоративно-ужиткове мистецтво, технологічна освіта, трудове навчання.*

Nataliia VERESOTSKAYA,
orcid.org/0000-0001-6778-9892
Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods
of Technological Education and Computer Graphics
Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda
(Pereyaslav, Kyiv region, Ukraine) veresotscka@ukr.net

Oksana PILTIAI,
orcid.org/0000-0003-2949-5812
PhD in History,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods
of Technological Education and Computer Graphics
Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda
(Pereyaslav, Kyiv region, Ukraine) piltyaj@ukr.net

MODERN PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES FOR THE ORGANIZATION OF EXTRACURRICULAR ART AND TECHNICAL ACTIVITIES OF STUDENTS

On the basis of the analysis of psychological and pedagogical, methodical literature various approaches to interpretation of concepts are studied: "activity" and "extracurricular activity". Various aspects of the interpretation of the content of the category "artistic and technical activity" are analyzed, the main approaches to clarifying the essence of the concept of "technical activity" in the context of labor training are highlighted. The views of modern researchers on the problem of organizing extracurricular artistic and technical activities of students in the lessons of labor training are analyzed. The main ways of forming the readiness of future teachers of technology to work with student youth in out-of-school educational institutions of scientific and technical profile are revealed. The article considers the use of information and communication technologies in the organization of extracurricular activities of students, which contain a powerful potential for motivation and stimulation of educational and cognitive activities of students; on the active introduction of modern techniques of artistic processing of structural materials. The main components of artistic and technical activities of future teachers of technology by means of decorative and applied arts in the formation of the creative personality of students of technological education are revealed. The organizational and pedagogical conditions of professional training of future teachers of technology for the organization and implementation of extracurricular artistic and labor activities of students are considered. The development of personality of creative extracurricular activities of students in technology lessons is studied taking into account their individual features, state of health, needs of society. The complex of forms and methods of teaching extracurricular artistic and labor activities of students, which purposefully influence the development of pedagogical creativity – creative competitions, individual tasks of creative nature, auctions of pedagogical ideas, participation in student competitions in labor training, collective creative work, competitions of pedagogical skills, studied life and work of outstanding teachers who studied the methods of developing creative thinking in the process of studying labor training. The complex of vocational guidance work which is necessary for carrying out at a stage of training of pupils in establishments of general secondary education as with potential students is considered.

Key words: *after-hours artistic and technical activities, after-hours activities, artistic and technical activities, decorative arts and crafts, technological education, labor education.*

Постановка проблеми. Нині проблема підготовки майбутніх учителів технологій визнана актуальною, оскільки не дуже описані, зокрема, сучасні методологічні підходи до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів. Спостерігається тенденція до зниження позаурочної художньо-технічної діяльності вчителів технологій у закладах позашкільної та загальної середньої освіти. Важливо обґрунтувати сучасні методичні засади професійної підготовки, показати основні підходи, які мають бути покладені в основу навчального процесу у вищій школі (Пустовіт, 2021: 45).

Аналіз досліджень. У працях В. Вербицького, О. Коберника, М. Кореця, Є. Кулика, Г. Пустовіта, М. Янцура система освіти в Україні та позакласна робота, зокрема, відходять від формалізму та змінюють систему координат. Позакласна діяльність учнів як важлива частина навчально-виховного процесу потребує добре організованої, добре підготовленої особистості, а тому готової до реалізації, оснащеної великими можливостями для формування соціально активних і творчих громадян, розвитку їх умінь і навичок. Найбільші можливості для позакласної роботи, в тому числі

художньо-технічної, мають вчителі трудового навчання і техніки. Тому вони повинні мати відповідні особистісні якості, професійні навички та вміння, поєднуючи педагогічну та художньо-технічну складові. У майбутньому такий підхід до підготовки вчителів трудового навчання і технології визначатиме актуальність дослідження та сприятиме підготовці професійно компетентних вчителів з високим рівнем знань, здатних творчо вирішувати професійні завдання в органічному поєднанні класної та позакласної роботи (Благосмислов, 2011: 39; Чистякова, 2011: 32; Щирбул, 2012: 43).

Мета дослідження: з'ясувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів .

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження виникла потреба уточнити зміст поняття «позакласна художньо-технічна діяльність». Щоб дати змістовну характеристику позакласної діяльності учнів, необхідно з'ясувати сутність основних понять: «діяльність», «позакласна діяльність», «художньо-технічна діяльність». Аналіз цих термінів дозволяє показати не лише зміст поняття «позакласна художньо-технічна діяльність учнів», а й специфіку такої діяльності.

У сучасному словнику української мови сутність поняття «діяльність» трактується так: 1) застосування своєї праці до чого-небудь / праця, дії людей у якій-небудь галузі; 2) робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін. (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005: 67).

Відповідно зі словником законодавчих термінів діяльність – це процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, що дозволяє досягти усвідомленої мети, що виникає внаслідок конкретної потреби (Гончаренко, 1997: 53).

Отже, діяльність – усвідомлена перетворювальна активність людини, що залежить від чітко сформульованої мети, відповідно до особистих або до суспільних потреб.

У лексикографічних працях поряд із поняттям «художня діяльність» по трактовані такі поняття, як «художня творчість» і «художній». Згідно з філософським словником за редакцією І. Фролова (Андрощук, 2017: 36). «художня діяльність» – діяльність, у процесі якої створюється і сприймається твір мистецтва.

Художня діяльність у своєму естетичному аспекті включає різноманітні види діяльності людини (перетворювальну, пізнавальну, оцінну, навчальну, комунікативну, ігрову). Це випливає з необхідності ізолювати естетичне ставлення від поглядів і вчинків інших людей. Центральною ланкою художньої діяльності є художній твір (Андрощук, 2017: 47).

На думку Т. Гужанової, художня діяльність є універсальною категорією, оскільки складається з органічно взаємопов'язаних видів діяльності в різних видах мистецтва: літературі, музиці, образотворчому мистецтві, технічній творчості (Максимюк, 2009: 49).

Термін «технічна діяльність» поширений в українській мові, але чіткого визначення цього поняття немає. Його часто описують як діяльність із виробництва матеріальних благ за допомогою машин і технологій для задоволення потреб особистості та суспільства. Технічна діяльність характеризується поняттям «науково-технічна робота».

Поняття «науково-технічна діяльність» часто характеризують як групу інтелектуальної, творчої діяльності, специфіка якої орієнтована на матеріальні потреби суспільства. Це вимагає створення засобів виробництва та знарядь праці для різних видів діяльності людини.

Розуміння основних підходів до визначення поняття «технічна діяльність» дає основу для визначення низки ключових ознак цього терміна: матеріальні потреби, засоби праці, матеріальні ресурси, технології, розумова та фізична праця.

В наслідок опрацювання багатьох джерел визначено сутність поняття «позакласна художня діяльність учнів» – діяльність учнів у процесі навчально-виховної роботи, яка є вільною від навчання чи праці та поєднує технічну з художньою майстерністю, яка спрямована на створення, зберігання та передачу матеріалів і духовних цінностей, з метою формування особистісних якостей учнів, їх художніх і технічних знань, умінь, навичок, задоволення власних і суспільних потреб.

Отже, позакласна художньо-технічна діяльність є важливою складовою навчально-виховного процесу, що забезпечує гармонійний розвиток особистості протягом усього життя. З огляду на це, виникає потреба проаналізувати його пізнавальний, виховний та розвивальний потенціал.

Ефективність майбутньої підготовки учителів трудового навчання та технологій до організації та здійснення позакласної художньо-трудової діяльності учнів залежить від виконання низки організаційно-педагогічних умов.

За даними наукових досліджень (Андрощук, 2017: 26, Благосмислов, 2011: 43, Щирбул, 2012: 13) педагогічні умови – особливості організації навчально-виховного процесу, що

визначають результати навчання, виховання та розвитку людини та об'єктивно обумовлюють їх досягнення (Андрощук, 2017: 42); взаємопов'язані обставини та способи організації педагогічного процесу, що складають ту чи іншу систему, яка впливає на її ефективність (Щирбул, 2012: 13); регулювання явищ та об'єктів педагогічного процесу взаємодії, удосконалення міжособистісних стосунків учасників педагогічного процесу для виконання дидактичних завдань, підвищення навчально-пізнавальної активності майбутніх спеціалістів, їх ініціативності, самостійності, професійної зацікавленості (Андрощук, 2017: 54).

Перша педагогічна умова передбачає наявність програми формування технологій в підготовці майбутніх учителів трудового навчання до позакласної роботи, яка включає такі етапи: перший етап передбачає проведення пропедевтичної підготовки в соціогуманітарному та соціально-гуманітарному процесі навчання психолого-педагогічні дисципліни; другий етап здійснюється в процесі теоретичної та практичної підготовки з декоративно-ужиткового мистецтва.

Другою умовою ефективної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до позакласної роботи є активне залучення учнів до позакласної роботи в галузі декоративно-прикладного мистецтва, технічної творчість учнів, а також розробка майбутніми вчителями технологій особистісно-орієнтованих технологій позакласної роботи.

Важливим засобом підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації творчої позаурочної діяльності учнів слугує опанування в Університет імені Григорія Сковороди в Переяславі таких дисциплін: «Технічна творчість», «Народні ремесла», «Художня обробка матеріалі», «Основи дизайну на уроках технологій» є проведення гуртків з ракетомоделювання, авіамоделювання, судомоделювання тощо. Можна зазначити, що формування в учнів навичок роботи з різними матеріалами, механічним обладнанням, інструментами, інструментами в майстернях з обробки конструкційних матеріалів дозволить ефективно підготуватися до групових занять з обробки деревини (випалювання, пиляння, різьблення, різьблення, тощо), різьблення по металу, токарство, виготовлення олова, дроту, бісеру тощо (Андрощук, 2017: 36).

Поміж першорядних шляхів модернізації позашкільної освіти є: удосконалення структури та режиму роботи викладачів позашкільної освіти; оновлення змісту творчих учнівських об'єднань; перехід до продуктивної моделі проектно-модульного навчання у профільних гуртках; розроблення та впровадження нових комп'ютерних навчальних програм відповідно до творчої бази студентів університету тощо (Максимюк, 2009: 49).

Серед основних напрямів позаурочної діяльності учнів, що реалізують учителі технологій, зафіксовано такі: художньо-естетичний (62,38%), науково-технічний (25,24%, із них 18,84% – художньо-технічний напрям), туристично-краєзнавчий (10,32%). Ці дані свідчать про те, що позакласна діяльність учнів не достатньо орієнтована на науково-технічні, зокрема художньо-технічні напрямки. Залучення учнів до позакласної художньо-естетичної діяльності стає для вчителів трудового навчання та технологій важливою складовою.

За результатами дослідження, у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технології відсутні дисципліни, які б розкривали теоретико-методичні засади позаурочної художньо-технічної діяльності учнів, у тому числі організації гурткової роботи (Чистякова, 2011: 232).

Третя умова – активне використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій, організація позакласної художньо-технічної діяльності учнів.

У майбутньому інформаційно-комунікаційні технології відіграватимуть важливу роль у підготовці вчителів трудового навчання та технологій. Це пов'язано насамперед із сучасними тенденціями розвитку освіти, у тому числі й технології, специфікою професійної діяльності.

Студенти наголосили на необхідності широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації позакласної роботи, які мають потужний потенціал мотивації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів; про активне впровадження сучасних методів художньої обробки конструкційних матеріалів (Щирбул, 2012: 65).

Майбутні вчителі технологій повинні мати доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, тому вони повинні вміти розробляти та використовувати дидактичні засоби для навчання на робочому місці та під час проведення уроків трудового навчання.

Четверта умова – оновлення змісту підготовки майбутніх учителів технологій з урахуванням сучасних вимог професійної діяльності та організація профорієнтаційного відбору учнів, які будуть мотивувати учнів до позакласної художньо-технічної діяльності; оновлення змісту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій з урахуванням сучасних вимог професійної діяльності.

Основними напрямами удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технології є: підвищення мотивації студентів до професійної діяльності, оновлення змісту навчання; розвиток методики навчання з використанням сучасних педагогічних та виробничих технологій; розробка навчально-методичних комплексів, що забезпечують підготовку студентів у вищих навчальних закладах (Щирбул, 2012: 43).

Висновки. Міжпредметний дискурс «Професійна підготовка майбутніх учителів технологій для організації позакласної художньо-технічної діяльності учнів» розглядається як навчальний процес, спрямований на формування, розвиток і саморозвиток майбутніх фахівців, їх художньо-творче мислення, у тому числі соціально-культурне мистецтво, їхні ідеї, цінності, розвинене емоційно-чуттєве середовище, спрямоване на творче самовираження в художній діяльності та заохочення довічного зв'язку з художньою культурою.

На основі вивчення наукової літератури, основних понять зроблено висновок про основні педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технології до організації позакласної художньо-технічної діяльності учнів, які трактуються як цілеспрямований процес формування професійних знань, вмінь та навичок учнів. Позакласна художньо-технічна діяльність учнів, це самореалізація і професійний успіх.

Підготовка майбутніх учителів технологій для організації позакласної художньо-технічної діяльності учнів розглядається як системний, організований процес праці, що сприяє формуванню єдиної системи трудових знань, умінь і навичок учнів, придбанню певного продукту, набуттю матеріальних, духовних багатств і навичок у процесі навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. В. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності : теорія і методика : монографія / ред.: В. О. Радкевич. Хмельницький : Цюпак А. А., 2017. 455 с.
2. Андрощук І. П. Проектування змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнівської молоді. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. *Професійна педагогіка* : зб. наук. праць : Вип. 16 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. ЖККГВ «Полісся» ЖОР., 2017. С. 128-135.
3. Базильчук Л. В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах : автореф. дис. … канд. пед наук : 13.00.04. Черкаси, 2010. 23 с.
4. Благосмислов О. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю : дис … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 217 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел : 5-те вид. Київ, 2005. VIII, 1728 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : «Либідь», 1997. 376 с.
7. Закон України «Про позашкільну освіту» 2000. URL: ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14 (дата звернення : 16.09.2020).
8. Кудикіна Н. В. Методологічне забезпечення наукових досліджень у сфері професійної освіти. Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. Київ : КНЛУ, 2009. Вип. 38. С. 82–85.
9. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 670 с.
10. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання : підручник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 265 с.
11. Слесик К. М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі : дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 256 с.
12. Чистякова Л. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації позаурочної діяльності учнів : дис… канд. пед. наук : 13.00.04. / Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 247 с.
13. Щирбул О. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до організації технічної творчості учнів основної школи : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2012. 267 с.

REFERENCES

1. Androshchuk I. V. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii do pedahohichnoi vzaiemodii u profesiinii diialnosti : teoriia i metodyka : monohrafiia [Preparation of future teachers of labor education and technologies for pedagogical interaction in professional activity]. Monohrafiia : Khmelnytskyi, Ukraine, 2017. 455 p . [in Ukrainian].
2. Androshchuk I. P. Proektuvannia zmistu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii do orhanizatsii pozaurochnoi khudozhno-tekhnichnoi diialnosti uchnivskoi molodi. [Proektuvannia zmistu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii do orhanizatsii pozaurochnoi khudozhno-tekhnichnoi diialnosti uchnivskoi molodi] Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. *Profesiina pedahohika* : ZhKKHV «Polissia» ZhOR., 2017, 128–135. [in Ukrainian].
3. Bazylchuk L. V. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva do orhanizatsii pozaklasnoi roboty v zahalnoosvitnikh shkolakh. [Preparation of future teachers of fine arts for the organization of extracurricular activities in secondary schools] : avtoref. dys. … kand. psykhol. nauk: 13.00.04. 2010. 23 p. [in Ukrainian].

4. Blahosmyslov O. S. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do roboty z uchniamy v pozashkilnykh navchalnykh zakladakh naukovo-tekhnichnoho profiliu. [Preparation of future teachers of technology to work with students in out-of-school educational institutions of scientific and technical profile] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.02, Kyiv, 2014, 217 p. [in Ukrainian].

5. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, 1728. [in Ukrainian].

6. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary]. 1997, Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrayini "Pro pozashkilnu osvitu" [Law of Ukraine «On extraschool education] 2000. Retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14.

8. Kudykina N. V. Metodolohichne zabezpechennia naukovykh doslidzhen u sferi profesiinoi osvity [Methodological support of scientific research in the field of vocational education]. Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia, 38, 2009, 82–85. [in Ukrainian] .

9. Maksymiuk S. P. Pedahohika. [Pedagogy]. 2012, Kyiv, 245 p.[in Ukrainian].

10. Pustovit H. P. Pozashkilna osvita i vykhovannia. [Extracurricular education and upbringing]. 2012, Kyiv, 167 p. [in Ukrainian].

11. Slesyk K. M. Formuvannia umin spilkuvannia molodshykh shkoliariv u pozaklasnii navchalno-vykhovnii roboti. [Formation of communication skills of junior schoolchildren in extracurricular educational work] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.02, 2002, Cherkasy, 256 p. [in Ukrainian].

12. Chystiakova L. O. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do orhanizatsii pozaurochnoi diialnosti uchniv. [Preparation of future teachers of technology for the organization of extracurricular activities of students] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.04, 2011, Kirovohrad, 247 p. [in Ukrainian].

13. Shchyrbul O. M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia do orhanizatsii tekhnichnoi tvorchosti uchniv osnovnoi shkoly. [Preparation of future teachers of labor education for the organization of technical creativity of primary school students] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.04, 2012, Kirovohrad, 267 p. [in Ukrainian].